

VILNIAUS TURIZMO INFORMACIJOS CENTRAS / VILNIUS TOURIST INFORMATION CENTRE

Pagrindinis biuras / Main Office

Vilniaus 22, LT–01119 Vilnius
Tel. +370 5 262 9660
Faks. / Fax +370 5 262 8169
El. paštas: / E-mail: tic@vilnius.lt, tourism@vilnius.lt

Darbo laikas:
lapkričių–kovą I–V 9.00–18.00, VI 10.00–16.00, VII nedirbame;
balandį–spalį I–V 9.00–18.00, VI–VII 10.00–16.00

Working hours:
November–March: I–V 9.00–18.00, VI 10.00–16.00, VII closed;
April–October: I–V 9.00–18.00, VI–VII 10.00–16.00

Didžioji 31, LT–01128 Vilnius
(Vilniaus rotušė) / (Town Hall)
Tel. +370 5 262 6470
Faks. / Fax +370 5 262 0762
El. paštas / E-mail: turizm.info@vilnius.lt

Darbo laikas / Working hours: *I–V 9.00–18.00, VI–VII 10.00–16.00*

Geležinkelio 16, LT–02100 Vilnius
(Geležinkelio stotis) / (Railway station)
Tel. / Fax +370 5 269 2091
El. paštas / E-mail: tic3@vilnius.lt

Darbo laikas / Working hours: *I–V 9.00–18.00, VI–VII 10.00–16.00*

Konstitucijos 3, LT–09601 Vilnius
(Vilniaus miesto savivaldybė) / (Vilnius City Municipal Government)
Tel. +370 5 211 2031
El. paštas / E-mail: turizmas@vilnius.lt

Darbo laikas / Working hours: *I–IV 9.00–17.00, V 9.00–15.45*

www.vilnius-tourism.lt
www.vilnius-convention.lt

Vilniaus turizmo informacijos centras neprisiima atsakomybės dėl spausdinimo klaidų ar neatitikimų, atsiradusių kintant informacijai / Vilnius Tourist Information Centre accepts no responsibility for changes, typesetting or printing errors.

Parengė ir išleido UAB „Naujieji sprendimai“ / Prepared and published by UAB „Naujieji sprendimai“

Žydų palikimas Vilniuje

Vilniuje gyveno ir kūrė žymūs jėdaikos mokslininkai, rabinai. Per 700 gyvenimo Lietuvoje metų žydai sukūrė turtingą ir įvairiatypę kultūrą. Vilnius buvo vadinamas „Šiaurės Jeruzale“.

1. Lietuvos žydų bendruomenė (Pylimo g. 4)
Tel. +370 5 261 3003, darbo laikas: I–V 10.00–21.00, VI, VII 11.00–18.00

Pastatas statytas XIX a. sandūroje architekto T. Rostvorovskio iššomis. Čia veikė „Tarbut“ (buv. J. Einšteino) gimnazija. 1989 m. atsikūrusi Lietuvos žydų bendruomenė vienija visas žydų organizacijas šalyje. Lietuvoje gyvena apie 5000 žydų. Vilniaus žydų bendruomenė turi apie 3500 narių. Bendruomenė organizuoja kultūrinės, švietimo, religines priemones, rūpinasi žydų kultūrinio ir istorinio paveldo, daug dėmesio skiria kovai su antisemitizmu ir jidiš kalbai puoselėti. Bendruomenėje nuolat organizuojamos parodos, koncertai, organizuojamos žydų šventės.

2. Vilniaus Gaono žydų muziejus (Pamėnkalnio g. 12, Pylimo g. 4)
Tel. +370 5 262 0730, Holokausto ekspozicijos darbo laikas: I–IV 9.00–17.00, V 9.00–16.00
1997 m., minint Vilniaus Gaono 200-ąsias mirties metines, muziejus buvo pavadintas jo vardu. Greta muziejaus stovi paminklas Teisuliui, Olandijos ambasadoriui Lietuvoje Janui Zvertendijkui, kuris 1940 m. suteikė žydams apie 2 200 vizų į Kiurasao salą ir taip išgelbėjo juos nuo mirties. Šalia – paminklas Teisuliui, 1939–1940 m. Japonijos konsuliui Lietuvoje Sempo Sugiharai, kuris 1940 m. išdavė žydams apie 6 000 tranzitinių vizų.

3. Buvę Rabinų Tarybos namai (Šv. Ignoto ir Benediktinų gatvių kampas)
Šiame pastate veikė Vyriausioji Vilniaus didžiosios sinagogos rabinų taryba, kuri buvo pripažįstama kaip viena aukščiausią bendruomenės valdžią. 1903 m. vienoje šio pastato salių žydų bendruomenės atstovai susitiko su žydų tautinio sąjūdžio (sionizmo) pradininku Teodoru Herzliu. Ši įvyki pažymi memorialinė lenta.

4. Vilniaus universitetas (Universiteto g. 3)
Lankytųjų tarnybos tel. +370 5 268 7298, darbo laikas: I–V 9.00–18.00, VI 9.00–17.30
Vilniaus universiteto Nevalstybinių kalbų centras (buvęs Judaikos studijų centras) aktyviai veikia žydų palikimo išsaugojimo ir sklaidos sferose. Veikia ir Jidiš institutas, kuriame dėstoma jidiš kalba ir puoselėjama jidiš literatūra. 1940 m. pabaigoje įkurta Jidiš kalbos ir literatūros katedra, veikusi iki karo pradžios. Katedros vedėjas doc. Noachas Priluckis susepjo išleisti žydų teatro istoriją, paruošė ir skaitė keletą jidiš kalbos ir literatūros kursų. Karo metais nemažai universiteto dėstytojų, darbuotojų gelbėjo žydus. Viena žymiausių teisiuolių – bibliotekininkė, publicistė Ona Šimaite, kuriai atminti bibliotekos kiemelyje skirta paminklinė

lenta. Universiteto patalpose 1866–1915 m. veikė garsi I. P. Trutnevo dailės mokykla, kurioje mokėsi daug vėliau išgarsėjusių dailininkų ir skulptorių (Žakas Livšicas, Naumas Aronsonas, Chaimas Soutinas).

5. Mažasis getas (1941 m.)
Žydams pamažu kuriantis Vilniuje, formavosi jų gyvenamasis kvartalas. Nacių okupacijos metais jame suformuotas mažasis getas (Stiklių, Gaono, M. Antokolskio, Žydų gatvės), į kurį prievarta suvaryti apie 11 000 žydų. Mažasis getas likviduotas iki 1941 m. spalio 21 dienos, o visi jame buvę žydai – nužudyti. Stiklių, Gaono, M. Antokolskio, Žydų gatvių sankryža – žydų kvartalo širdis, menanti XVII–XVIII a. čia buvusį šurmuliuojantį Stiklo turgų, gausybę klegančių žydų prekeivių. Name (Didžioji g. 25) gimė ir gyveno įžymusis žydų kilmės skulptorius M. Antokolskis.

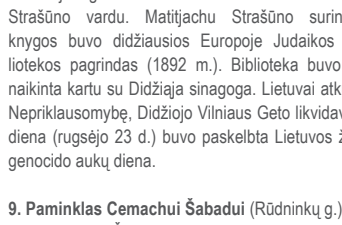

6. Buvusioji Didžioji sinagoga (Žydų g. 5)
Vilniaus didžioji sinagoga – svarbiausias Lietuvos žydų dvasinis ir kultūrinis centras, veikęs nuo XVI a. pabaigos iki Holokausto. Nuo 1573 m. žydų bendruomenė Vilniuje jau galėjo turėti savo maldos namus. Pirmieji maldos namai buvo mediniai ir jiems buvo taikyti įvairūs apribojimai. 1633 m. karalius Vladislovas Vaza savo privilegijoje leido žydų kvartale pastatyti mūrinę sinagogą, tačiau apribojimų nepašalinė. Sinagoga savo dydžiu ir puošnumu pranoko visas tuo metu pastatytas sinagogas, į ją tilpo keli tūkstančiai žmonių. Vėliau sinagoga nukentėjo karų ir gaisrų metu, ypač nukentėjo per Antrąją pasaulinį karą. Sovietinė valdžia Vilniaus didžiąją sinagogą, pasaulinės reikšmės architektūros paminklą, visiškai sunaikino.

7. Paminklas Vilniaus Gaonui (Žydų g. 5)
Vilniaus Gaono Eljahui ben Solomon Zalmano (1720–1797 m.), vieno didžiausių žydų išminčių, pasaulinio garso Toros ir Talmudo komentatoriaus, vardas išgarsino Vilnių kaip Lietuvos Jeruzalę. Jo buvusio namo vietą žymi memorialinė lenta, o šalia namo pastatytas paminklas žydų išminčiui (aut. K. Valaitis).

8. Didysis getas (1941–1943 m.)
Didysis Vilniaus getas egzistavo nuo 1941 m. rugsėjo 6 d. iki 1943 rugsėjo 23 d. (Lydos, Rūdninkų, Mėsinių, Ašmenos, Žemaitijos, Dysnos, Šiaulių, Ligoninės gatvėse). Didžiajame gete buvo apie 29 000 žydų, kurių didžioji dalis nužudyta Paneriuose. Rūdninkų g. 18 – tai pagrindinių vartų į Didįjį getą vieta, kurią pažymi paminklinė lenta su geto planu. Kvartalas tarp Ašmenos, Dysnos ir Mėsinių gatvių – tai pirmasis atkuriamo istorinio Vilniaus kvartalas, čia veikia Žydų kultūros ir informacijos centras. Žemaitijos gatvė 1921–1951 m. buvo vadinta M. Straušno vardu. Matijachų Straušno surinktos knygos buvo didžiausios Europoje Judaikos bibliotekos pagrindas (1892 m.). Biblioteka buvo sunaikinta kartu su Didžiąja sinagoga. Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, Didžiojo Vilniaus Geto likvidavimo diena (rugsėjo 23 d.) buvo paskelbta Lietuvos žydų genocido aukų diena.

9. Paminklas Cemachui Šabadui (Rūdninkų g.)
Cemachas Šabadas – legendinė asmenybė. Daktaras veikė įvairiose srityse: labdaros (draugijos karo pabėgėliams šelpti vienas iš vadovų), sveikatos rūpybos (sveikatingumo draugijos Ozė steigėjas Vilniuje), švietimo ir mokslo (Centrinės žydų mokyklų organizacijos veikėjas, vienas iš JIVO kūrimo iniciatorių), visuomeninėje (kartu su J. Vygodskiu atkūrė Vilniaus žydų bendruomenę) ir publicistikoje.

10. Vilniaus choralinė sinagoga (Pylimo g. 39)
1903 m. rugsėjo mėn., per žydų Naujųjų metų šventę, buvo atidaryta sinagoga (archit. Dovydas Rozenhauzas). Pastatas yra mauriško stiliaus, antrame aukšte yra moterų skyrius ir choro patalpos. Tai vienietai po Antrojo pasaulinio karo išlikę veikiantys žydų maldos namai iš daugiau nei 100 sinagogų ir maldos namų. Iš Vilniaus yra kilę vieni žymiausių pasaulio kantorių. Sinagogoje pamaldos vyksta kasdien ir meldžiamasi pagal misnagdim tradicijas.

11. Tolerancijos centras (Naugarduko g. 10/2)
Tel. +370 5 231 2357, darbo laikas: I–IV 10.00–18.00, VII 10.00–16.00

XIX a. pabaigoje šiame name įsikūrė Pigių žydų valgyklų draugijos organizuota neturtingųjų maitinimo įstaiga, veikusi ir Pirmojo pasaulinio karo metais. Nuo 1918 m. čia buvo profesionalaus žydų teatro patalpos, o nuo 1930 m. kino teatras „Mūza“. 1989 m. pastatas buvo perduotas Valstybiniam Gaono žydų muziejui, o 2001 m. jame duris atvėrė Tolerancijos centras, kuriame vyksta parodos ir kultūriniai bei politiniai renginiai.

12. Pirmoji JIVO būstinė (J. Basanavičiaus g. 16)
1925 m. Maksas Vainrachas viename iš šio namo butų įkūrė JIVO (Žydų mokslo instituto) būstinę. Šis institutas greitai tapo stambiausia žydų mokslo institucija pasaulyje. Instituto garbės prezidiumo nariais buvo pasauliniai mokslo korifėjai ir visuomenės veikėjai (A. Einšteinas, Z. Froidas, E. Bernšteinas ir kt.). JIVO atliko didžiulį darbą puoselėdamas jidiš filologiją ir rūpindamasis Rytų Europos žydų paveldu. Karo metais JIVO Vilniuje likviduota.

13. Panerių memorialas ir muziejus (Agrastų g. 15)
Tel. +370 5 260 2001, darbo laikas: VII– IV 9.00–17.00

Panerių miškas masinių žudynių vieta tapo 1941 m., kraupūs įvykiai pasikartoję ir 1943–1944 m. Dešimtyje duobių ir dviejose tranšėose atgulė dauguma Vilniaus žydų. Dabar čia veikia muziejus, įrengtas memorialas.

14. Žydų kapinės (Sudervės kelio g.) – svarbiausias kapinių akcentas – Vilniaus Gaono kapas. Kapinėse palaidoti žymūs žydų veikėjai.

15. Žydų kapinės (Olandų g.) – kapinės yra žydų visuomenės ir religinių veikėjų amžino poilsio vieta.

16. Pastatas (Rūdninkų g. 8) – šiame pastate XX a. pirmoje pusėje veikė įvairios žydų organizacijos (gimnazija, muzikos institutas), o vokiečių okupacijos metais – Didžiojo geto taryba (judenratas).

17. Pastatai (Vilniaus g. 25 ir 27) – pastate (Vilniaus g. 25) veikusioje Vilniaus muzikos mokykloje mokėsi smuikininkas virtuozas Jascha Heifetzas. Name (Vilniaus g. 27) gyveno visuomenės ir politikos veikėjas dr. Nachmanas Rachmilievičius.

18. Romų spaustuė (A. Strazdelio g. 1) – spaustuė išleido daugelį šimtų knygų jidiš ir hebrajų kalbomis. XIX a. čia išleista Biblija, pradėtas leisti Talmudas.

19. Pastatas (Karmelitų g. 5) – šiame name 1920 m. gyveno Vilnių savo eilėse apdainavęs žydų poetas Mošė Kulbakas.

Jewish Heritage in Vilnius

Many famous Judaism scholars and rabbis lived and worked in Vilnius; that is why over the 700 years of their presence in Lithuania Jews created a rich and diverse culture. Vilnius was called the Jerusalem of the North.

1. Lithuanian Jewish Community (Pylimo St. 4)
Ph. +370 5 261 3003, open: I–V 10.00–21.00, VI, VII 11.00–18.00

The construction of this building at the turn of the 19th century was funded by architect T. Rostvorovskis. It used to be occupied by the Tarbut Gymnasium (the former J. Einstein Gymnasium). The Lithuanian Jewish Community, which re-established itself in 1989, unites all Jewish organisations in the country. There are around 5,000 Jews living in Lithuania. The community organises cultural, educational and religious events; it takes care of the Jewish cultural and historical heritage, and devotes much time to fighting anti-Semitism and promoting the Yiddish language. Community life is full of various events, exhibitions, concerts and Jewish celebrations.

2. Vilna Gaon Jewish State Museum (Pamėnkalnio St. 12, Pylimo St. 4)
Ph. +370 5 262 0730, opening hours of the Holocaust Exposition: I–IV 9.00–17.00, V 9.00–16.00

The museum acquired its name in 1997, in commemoration of the 200th anniversary of the death of the Vilna Gaon. Near the museum there is a monument to a Righteous Man, the Dutch Ambassador to Lithuania Jan Zwartendijk, who in 1940 granted around 2,200 visas to Jews on the island of Curaçao and thus saved their lives. Next to it there is another monument to a Righteous Man, Sempo Sugihara, Japanese Consul in Lithuania between 1939 and 1940, who issued over 6000 transit visas to Jews in 1940.

3. Former House of the Board of Rabbis (Corner of Šv. Ignoto and Benediktinų St.)
The Supreme Board of Rabbis of the Vilnius Great Synagogue, which was recognised as one of the supreme authorities of the community, used to operate in this building. In 1903, representatives of the Jewish Community met with the patriarch of the Jewish national movement (Zionism) Theodor Herzl in one of its halls. This occasion is marked by a memorial plaque.

4. Vilnius University (Universiteto St. 3)
Ph. +370 5 268 7298, open: I–V 9.00–18.00, VI 9.00–17.30

The Centre of Non-state Languages (the former Centre for Judaism Studies) of Vilnius University is active in the sphere of preservation and dissemination of Jewish heritage. There is also the Yiddish Institute, in which the Yiddish language is taught and Yiddish literature is fostered. The Department of Yiddish Language and Literature was established at the end of 1940, but only survived until the beginning of the war in Lithuania. The Head of the Department, Docent Noach Prilutski managed to publish a book on the history of the Jewish theatre and he prepared and conducted several courses on the Yiddish language and culture. Over the years of the war, many university professors and employees helped

in the efforts to save Jews. One of the most prominent saviours was Ona Šimaite, librarian and publicist, for whom a memorial plaque has been installed in the library courtyard. Between 1866 and 1915, the famous art school of I.P. Trutnev was located in the premises of the University. Many artists and sculptors who later earned world recognition studied in this school, including Jacques Lipchitz, Naum Aronson, Chaim Soutine.

5. Small Ghetto (1941)

With Jews gradually settling in Vilnius, their living quarters were taking shape. During the years of Nazi occupation, the Small Ghetto was created in the quarters (Stiklių, Gaono, M. Antokolskio, Žydų Streets) and around 11,000 Jews were herded into it. The Small Ghetto was eliminated on 21 October 1941 and all the Jews who lived there were killed. The crossing point of Stiklių, Gaono, M. Antokolskio and Žydų streets is the core of the Jewish quarter and was home to the glass market that used to be there in the 17th and 18th centuries as well as the numerous gabbling Jewish merchants and the abundance of various goods on sale. A famous sculptor of Jewish descent M. Antokolski was born and lived in the house at 25 Didžioji St.

Vilnius on the map as the Jerusalem of Lithuania. His former house is marked with a memorial plaque and a monument in his honour (created by Kazimieras Valaitis) can be found near the house.

8. Big Ghetto (1941–1943)

The Big Ghetto of Vilnius existed from 6 September 1941 to 23 September 1943 (Lydos, Rūdninkų, Mėsinių, Ašmenos, Žemaitijos, Dysnos, Šiaulių, Ligoninės Streets). There were around 29,000 Jews in the Big Ghetto; most of them were killed in Paneriai. 18 Rūdninkų St. marks the place of the main entrance into the Big Ghetto; this is indicated in a memorial plaque bearing the plan of the ghetto. The quarter between Ašmenos, Dysnos and Mėsinių Streets is the first quarter of historical Vilnius to be under reconstruction. At present, the Jewish Culture and Information Centre is operating here. Between 1921 and 1951, the present Žemaitijos Street was named after M. Strashun. The books collected by Matityahu Strashun laid the basis for the largest Judaism library in Europe, which was established in Vilnius in 1892. The library itself was destroyed together with the Great Synagogue. Following the restoration of Lithuania's independence, the day of elimination of the Big Ghetto of Vilnius (23 September) was declared the Day of the Jewish Genocide in Lithuania.

9. Monument to Tsemakh Shabad (Rūdninkų St.)

Tsemakh Shabad was a legendary personality. The doctor was active in various spheres of life, including charity (he was one of the heads of the community for supporting refugees), health care (as founder of the Ozė health community in Vilnius), education and science (as an active figure in the Central Jewish Schools Organisation and one of the initiators of the establishment of YIVO), public affairs (together with J. Vygodskij he re-established the Vilnius Jewish Community) and journalism.

10. Vilnius Choral Synagogue (Pylimo St. 39)

The synagogue (by architect Dovydas Rozenhauzas) was opened in September 1903, on the Jewish New Year. The building, designed in the Moorish style, has a women's section and premises for the choir on the second floor. This is the only Jewish house of worship that survived after World War II in Vilnius. Several cantors who are famous all over the world were born in Vilnius. Prayers are held in the Synagogue every day according to the misnagdim tradition.

11. Tolerance Centre (Naugarduko St. 10/2)
Ph. +370 5 231 2357, open: I–IV 10.00–18.00, VII 10.00–16.00

At the end of the 19th century this building was occupied by a canteen for the poor, organised by the Community for Cheap Jewish Canteens, which also worked during World War I. From 1918, a professional Jewish theatre was established here and after 1930 the building was occupied by the Mūza (Muse) cinema. The building was transferred to the State Gaon Jewish Museum in 1989; in 2001, the Tolerance Centre—which hosts various exhibitions and cultural as well as political events—was established here.

12. First Seat of the YIVO (J. Basanavičiaus St. 16)
In 1925, Max Weinreich established the seat of YIVO (Jewish Scientific Institute) in one of the apartments of this building. This institute soon turned into the largest Jewish scientific institution in the world. The leading figures of science and public affairs of the world—A. Einstein, Z. Freud, E. Bernstein and others—were members of the Honorary Presidium of the Institute. YIVO performed a mammoth task in cherishing Yiddish philology and taking care of Jewish heritage in Eastern Europe. YIVO was eliminated in Vilnius during the World War II.

13. Paneriai Memorial and Museum (Agrastų St. 15)
Ph. +370 5 260 2001, open: VII–IV 9.00–17.00
The Paneriai woods were turned into a place of mass killing between July and October 1941; these atrocious events were repeated again between 1943 and 1944. Most Vilnius Jews found their death in ten pits and two trenches. A museum is now open here and a memorial has been created.

14. Jewish Cemetery (Sudervės kelio St.). The grave of the Vilna Gaon forms the main focal point of the cemetery. Famous Jewish public figures are buried in the cemetery.

15. Jewish Cemetery (Olandų St.). The cemetery is the place of eternal rest of Jewish public and religious figures.

16. Building (Rūdninkų St. 8). During the first half of the 20th century this building housed various Jewish organisations (gymnasium, music institute) and during the period of the German occupation – the Grand Ghetto Council.

17. Buildings (Vilniaus St. 25 and 27). Between 1906 and 1909, the violin virtuoso Jascha Heifetz studied in the Vilnius musical school which was located at 25 Vilniaus St. Public and political character Dr. Nachman Rachmilievitz lived in the house at 27 Vilniaus St.

18. Romai Printing House (A. Strazdelio St. 1). The printing house published over a hundred books in Yiddish and Hebrew. In 1830, the Bible was printed here and in 1835 publication of the Talmud started.

19. Building (Karmelitų St. 5). Jewish poet Moise Kulbak—who sang of Vilnius in his poetry—lived in this house in the 1920s.

Žydų palikimas Vilniuje Jewish Heritage in Vilnius Jüdisches Erbe in Vilnius Żydowskie dziedzictwo w Wilnie

Jüdisches Erbe in Vilnius

In Vilnius lebten und wirkten hervorragende jüdische Wissenschaftler und Rabbiner. Im Laufe von 700 Jahren haben die Juden in Litauen eine inhaltsreiche und vielfältige Kultur geschaffen. Vilnius wurde "Jerusalem des Nordens" genannt.

1. Jüdische Gemeinde Litauens (Pylimo Str. 4)
Tel.: +370 5 261 3003, Öffnungszeiten I–V 10.00–21.00, VI–VII 11.00–18.00
Das Gebäude wurde auf Kosten des Architekten T. Rostworowski um die Wende des 19. Jh. erbaut. Hier befand sich das "Tarbut"-Gymnasium (das ehem. Gymnasium von J. Einstein). Die in 1989 wieder entstandene jüdische Gemeinde vereinigt alle jüdischen Organisationen Litauens. In Litauen leben heute ca. 5000 Juden. Die Vilniusser Gemeinde zählt etwa 3500 Mitglieder. Sie organisiert Kultur- und Bildungsveranstaltungen, sorgt für die Erhaltung des Kultur- und Geschichtserbes der litauischen Juden, setzt sich für den Kampf gegen den Antisemitismus und für die Pflege der jiddischen Sprache ein. Im Rahmen der Gemeinde werden ständig Ausstellungen und Konzerte organisiert und jüdische Feiertage begangen.

2. Jüdisches Gaon-Museum Vilnius (Pamėnkalnio Str. 12, Pylimo Str. 4)
Tel.: +370 5 262 0730, Holocaustexposition Mo.-Do.: 9.00–17.00, Fr.: 9.00–16.00
Anlässlich des 200. Todestages des Vilniusser Gaon im Jahre 1997 wurde dem Museum der Name Vilniusser Gaon verliehen. Neben dem Museumsgebäude (Pamėnkalnio Str. 12) steht ein Denkmal für einen Gerechten unter den Völkern, den Botschafter der Niederlande in Litauen, Jan Zwartendijk, der 1940 jüdischen Bürgern etwa 2 200 Einreisevisa für die holländische Kurassao-Insel erteilte und ihnen damit das Leben rettete. Daneben steht ein Denkmal für den Botschafter Japans in Litauen, Sempo Sugihara, der im August 1940 etwa 6 000 Juden Transitsvisa ausfertigte.

3. Ehemaliges Gebäude des Rabbinerrats (Straßenkreuzung Šv. Ignoto Str. und Benediktinų Str.)
Im Gebäude tagte der Oberste Rabbinerrat der Großen Synagoge zu Vilnius, der als einer der höchsten Organe der Gemeinde galt. 1903 fand in einem der Säle des Hauses ein Treffen der Vertreter der jüdischen Gemeinde mit dem Anführer der jüdischen Nationalbewegung (Zionismus) Theodor Herzl statt. Darauf weist eine Gedenktafel am Gebäude hin.

4. Universität (Universiteto Str. 9)
Tel.: Besucherdienst: +370 5 268 7298, Öffnungszeiten I–V 9.00–18.00, VI 11.00–17.30
Das Sprachenzentrum (ehemaliges Studienzentrum für Judaistik) ist aktiv am Erhalt und Verbreiten des jüdischen Erbes beteiligt. Dort arbeitet auch das Jiddische Institut, wo die jiddische Sprache und Literatur unterrichtet und gepflegt wird. Ende des Jahres 1940 wurde der Lehrstuhl für jiddische Sprache und Literatur wieder gegründet, der bis Anfang des Krieges dort gewirkt hatte. In den Kriegsjahren wurden Juden von vielen Universitätslektoren und Mitarbeitern gerettet. Eine der hervorragendsten Gerechten war die Bibliothekarin, Publizistin Frau Ona Simaitė, zu deren Andenken im Bibliothekshof eine Gedenktafel angebracht

worden ist. In den Gebäuden der Universität befand sich von 1866 bis 1915 die berühmte Kunstschule von I. P. Trutniew, an der später viele Maler und Bildhauer studierten (Zhak Livshitz, Naum Aronson, Chaim Soutin und andere).

5. Kleines Ghetto (1941)
Im Zuge der weiteren Ansiedlung der Juden in Vilnius entstand hier ihr Wohnviertel. In den Jahren der Nazi-Okkupation war an dieser Stelle das Kleine Ghetto (Stiklių, Gaono, M. Antokolskio, Žydų Strašun), in dem etwa 11 000 Juden zwangsweise zusammengetrieben wurden. Das Kleine Ghetto wurde bis zum 21. Oktober 1941 liquidiert, und alle seine Einwohner wurden ermordet. Das Gebäude (Gaono Str. 1) war eine Art Tor in das damalige Kleine Ghetto. Das Gebäude (Gaono Str. 6) besteht seit dem 16. Jh. Im 19.–20. Jh. war hier ein Gebetshaus der Juden. Im Haus (Didžioji Str. 25) kam der bekannte Bildhauer jüdischer Abstammung M. Antokolski zur Welt.

6. Ehemalige Große Synagoge (Žydų Str. 5)
Die Vilniusser Große Synagoge war das wichtigste geistige und kulturelle Zentrum der Juden und bestand seit dem 16. Jh. bis zur Holocaust-Zeit, als Nazis und ihre örtlichen Helfershelfer die Synagoge geschlossen hatten. Seit 1573 hatte die jüdische Gemeinde von Vilnius ihr eigenes Gebetshaus. Das erste Gebetshaus war aus Holz. 1633 erlaubte König Wladyslaw Waza mit seinem Privileg, im jüdischen Viertel eine massive Synagoge zu errichten. Diese Synagoge übertraf in ihrer Größe und ihrem Prunk alle anderen damals bestehenden Synagogen. In ihr konnten einige Tausende betende Platz finden. Später litt das Gebäude unter Krieg und Feuer. Schwer beschädigt wurde sie in der Zeit des 2. Weltkrieges. Die sowjetischen Behörden ließen die Große Synagoge von Vilnius, ein Architekturdenkmal von Weltbedeutung, völlig abtragen.

7. Denkmal an den Vilniusser Gaon (Žydų Str. 5)
Der Name des Vilniusser Gaon Elijah Ben Salomon Salman (1720–1797), eines der berühmtesten Gelehrten der jüdischen Welt, hat Vilnius als Litauisches Jerusalem bekannt gemacht. Sein großer Intellekt und seine Gelehrsamkeit bewirkten, dass Vilnius zu einem weltbekannten geistigen Zentrum geworden war. An der Stelle, wo sein Wohnhaus stand, findet man eine Gedenktafel, und neben einem neu gebauten Haus erblickt man das Denkmal des Vilniusser Gaon (Bildhauer K. Valaitis).

8. Großes Ghetto (1941–1943)
Das Große Ghetto von Vilnius existierte vom 6. September 1941 bis zum 23. September 1943 (in den Straßen Lydos, Rūdninkų, Mėsinų, Ašmenos, Žemaitijos, Dysnos, Šaulių, Ligoninės). Es zählte etwa 29 000 Juden, die größtenteils im Stadtbezirk Paneriai von Hiltersoldaten und ihren örtlichen Helfershelfern ermordet wurden. Die Rūdninkų Str. 18 ist der Ort, an dem das Haupttor zum Großen Ghetto stand. Hier befindet sich eine Gedenktafel mit einem Plan des Ghettos. Das Stadtviertel zwischen den Straßen Ašmenos, Dysnos und Mėsinų war der erste Stadtteil, in dem das alte historische Vilnius wiederhergestellt wurde. Hier befindet sich das Jüdische Kultur- und Informationszentrum. Die Žemaitijos Str. trug 1921–1951 den Namen von M. Strashun. Die von Matijach Strashun zusammen getragenen Bücher wurden zum Kernstück der größten Jüdischen Bibliothek Europas (1892). Die Bibliothek wurde zusammen mit der Großen Synagoge vernichtet. Nachdem Litauen seine Unabhängigkeit wiederhergestellt hatte, wurde der Tag der Liquidierung des Großen Ghettos von Vilnius zum Tag der Genozidopfer unter den Juden in Litauen erklärt.

9. Tsemakh Shabad Denkmal (Rūdninkų Str.)
Tsemakh Shabad ist eine legendäre Persönlichkeit. Doktor Shabad war auf verschiedenen Gebieten aktiv: Wohltätigkeit (leitendes Mitglied der Gesellschaft zur Unterstützung von Kriegsflüchtlings), Gesundheitsfürsorge (Gründer der Gemeinschaft Oze für Gesundheitspflege in Vilnius), Bildung und Wissenschaft (Mitträger der Zentralorganisation der jüdischen Schulen, einer der Initiatoren zur Gründung des JYVO-Instituts), im Gesellschaftsleben (zusammen mit J. Wygodski hatte er die jüdische Gemeinschaft in Vilnius wiedergegründet) und auch in der Publizistik.

10. Vilniusser Choralssynagoge (Pylimo Str. 39)
Zum jüdischen Neujahrsfest im September 1903 wurde die Synagoge eingeweiht (Architekt Dawid Rozenhaus). Dieser maurische Bau hat im ersten Stockwerk eine Frauenseite und einen Chorraum. Es ist das einzige nach dem 2. Weltkrieg erhaltene jüdische Gebetshaus. Heute noch genutzte Gebetshaus der Juden von all den über 100 Synagogen und Gebethäusern, die vor dem Krieg existierten. Aus Vilnius stammen viele weltbekannte Kantoren. In der Synagoge wird täglich gepredigt und laut Misnagdim-Tradition gebetet.

Żydowskie dziedzictwo w Wilnie

W Wilnie żyli sławni rabin, tworzyli znani żydowski artyści. W ciągu 700 lat zamieszkiwania na Litwie, Żydzi stworzyli bogatą i różnorodną kulturę. Wilno było przez nich nazywane Jerozolimą Północną.

1. Wspólnota Żydów na Litwie (Lietuvos žydų bendruomenė, ul. Pylimo 4)
Tel.: +370 5 261 3003, godziny pracy: I–V 10.00–21.00, VI, VII 11.00–18.00
Gmach postawiono na przełomie XIX i XX w. ze środków Tadeusza Rostworowskiego. Działało tu gimnazjum towarzystwa „Tarbut” (wcześniej J. Einsteina). Przywrócona w 1989 r. Wspólnota Żydów na Litwie jednoczy wszystkie organizacje żydowskie w kraju. Obecnie na Litwie żyje ok. 5 tysięcy Żydów, Wspólnota na ok. 3,5 tysiąca członków. Organizuje przedsięwzięcia kulturalne oświatowe i religijne, dba o kulturowe i historyczne dziedzictwo Żydów litewskich, dużo uwagi poświęca walce z antysemityzmem i upowszechnianiu znajomości jidysz. W siedzibie Wspólnoty odbywają się wystawy, koncerty, organizuje się tu także obchody świąt żydowskich. Wspólnota Żydów na Litwie wydaje, w językach litewskim, jidysz, angielskim i rosyjskim, gazetę „Jeruzolima Litewska”.

2. Muzeum Żydowskie Gaona Wileńskiego (Vilniaus Gaono žydų muziejus, ul. Pamėnkalnio 12, ul. Pylimo 4)
Tel.: +370 5 262 0730, godziny otwarcia wystawy nt. Holocaustu: I–IV 9.00–17.00, V 9.00–16.00
W 1997 r., w 200-lecie śmierci Gaona Wileńskiego (Eliasz ben Salomon Zalman), muzeum nazwano jego imieniem. W pobliżu muzeum (ul. Pamėnkalnio 12) stoi pomnik Sprawiedliwego wśród Narodów Świata, ambasadora holenderskiego na Litwie Jana Zwartendijka, który w 1940 r. przekazał Żydom ok. 2200 wiz na holenderską wyspę na Morzu Karaibskim Curaçao, ratując ich w ten sposób przed śmiercią. Obok można zobaczyć pomnik innego Sprawiedliwego wśród Narodów Świata, konsula japońskiego na Litwie w l. 1939–1940 Chuinego Sugihary, który w sierpniu 1940 r. przyznał Żydom ok. 6000 wiz tranzytowych.

3. Byli dom rady żydowskiej (na rogu ul. Šv. Ignoto i Benediktinų)
W tym budynku działała najwyższa rada Wielkiej Synagogi wileńskiej, uznawana za jedną z najwyższych władz we wspólnocie. W 1903 r. w jednej z sal odbyło się spotkanie przedstawicieli wspólnoty żydowskiej z ojcem syjonizmu Teodorem Herzlem, o czym przypomina tablica pamiątkowa.

4. Uniwersytet Wileński (ul. Universiteto 3)
Obsługa turystów: tel.: +370 5 268 7298; godziny otwarcia: I–V 9.00–18.00, VI 9.00–17.30
Uniwersyteckie Centrum Języków Niepaństwowych (wcześniej Centrum Studiów Judaistycznych) aktywnie działa na rzecz zachowania i upowszechniania żydowskiego dziedzictwa. Działa tu także Instytut Jidysz, gdzie naucza się języka jidysz i literatury. Z końcem 1940 r. na uniwersytecie otwarto Katedrę Języka i Literatury Jidysz, istniała ona do początku wojny. Kierownik katedry, doc. Noach Przyłucki, zdążył wydać historię teatru żydowskiego, przygotował i wygłosił kilka kursów języka i literatury jidysz. W czasie wojny niemało profesorów i innych pracowników uczelni chroniło Żydów. Do

najśłynniejszych Sprawiedliwych należy bibliotekarka i publicystka Ona Simaitė, na cześć której na dziedzińcu bibliotecznym wmurowano pamiątkową tablicę. W budynkach uniwersytetu w latach 1866–1915 działała słynna Szkoła Rysunkowa Iwana Trutniewa, w której uczyło się wielu znanych później artystów (Jacques Lipschitz, Naum Aronson, Chaim Soutine i in.).

5. Małe Getto (1941 r.)
Wraz z osiedlaniem się w Wilnie Żydów, w mieście powstała dzielnica żydowska. W czasie okupacji hitlerowskiej utworzono tam Małe Getto (ograniczone ulicami Stiklių, Gaono, M. Antokolskio i Žydų), w którym nakazano mieszkac ok. 11 tysiącom Żydów. Getto zostało zlikwidowane 21 listopada 1941 r., a wszystkich jego Żydów zamordowano. Budynek przy ul. Gaono 1 stoi w miejscu głównej bramy do Małego Getta. Pobliski dom, przy ulicy Gaono 6, jest wzmiankowany od XVI w., w XIX–XX w. był tu żydowski dom modlitwy. Skrzyżowanie ulic Stiklių, Gaono, M. Antokolskio i Žydų to centrum dzielnicy żydowskiej – w XVII–XVIII stuleciu był tutaj gwarmy targ, gromadzący wielu hałaśliwych żydowskich kupców. W domu przy ul. Didžioji 25 urodził się i mieszkał sławny żydowski rzeźbiarz Mark Antokolski.

6. Była Wielka Synagoga (ul. Žydų 5)
Wileńska Wielka Synagoga to dla Żydów litewskich centrum duchowe i religijne. Synagoga działała od końca XVI w. do Holocaustu, kiedy została zamknięta. Od 1573 r. Żydzi wileńscy mogli mieć, choć nie bez obstrzeżeń, swój dom modlitwy w Wilnie. Pierwszy był drewniany; w 1633 r. Władysław IV Waza wydał przywilej, którym zezwalał na budowę murowanej synagogi, jednak ograniczeń prawnych nie zlikwidował. Ta świątynia wielkością (mogła pomieścić kilka tysięcy ludzi) i bogactwem dekoracji przewyższyła wszystkie wcześniejsze synagogi. Budynek synagogi, który uciepiał w czasie wojen i pożarów, po postaniu kościuszkowskim odnowiono, nadając mu rysy klasycystyczne. W 1893 r. synagoga została częściowo przebudowana, w czasie II wojny światowej – była znów niszczona. Ostatecznie wileńską Wielką Synagogę, światową zabytek klasy „0”, zlikwidowały władze sowieckie.

7. Pomnik Gaona Wileńskiego (ul. Žydų 5)
Gaon Eliasz ben Salomon Zalman (1720–1797) był jednym z największych myślicieli żydowskich, światowej sławy komentatorem Tory i Talmudu; to on rozsławił imię Wilna jako Litewskiej Jerozolimy. Jego intelekt i

nieszwykła erudycja sprawiły, iż Wilno stało się znany na całym świecie centrum duchowej kultury Żydów. Na miejscu domu, gdzie mieszkał Gaon Wileński, znajduje się dziś pamiątkowa tablica, a w pobliżu stoi pomnik myśliciela (rzeźb. K. Valaitis).

8. Wielkie Getto (1941–1943)
Wielkie Getto w Wilnie istniało od 6 września 1941 do 23 września 1943 r. Jego granice wyznaczały ulice: Lydos, Rūdninkų, Mėsinų, Ašmenos, Žemaitijos, Dysnos, Šaulių oraz Ligoninės. W getcie osiedlono ok. 29 000 Żydów; większość z nich w zabił w Ponarach hitlerowcy i ich pomocnicy. W miejscu domu przy Rūdninkų 18 znajdowała się główna brama getta; informuje o tym pamiątkowa tablica z planem getta. Kwartal między ulicami Ašmenos, Dysnos i Mėsinų jako pierwszy odrestaurowano – znajduje się tu obecnie Żydowskie Centrum Kultury i Informacji. Dzisiejsza ulica Žemaitijos w l. 1921–1951 była nazywana ulicą Matityahu Strasuna, twórcy pierwszych zbiorów (1892 r.) późniejszej największej jidajstycznej biblioteki w Europie. Biblioteka została zniszczona wraz z Wielką Synagogą, książki rozkradziono i rozproszono po całym świecie. W obecnym gmachu teatru „Lėlė” (ul. Arklių 5) działał żydowski teatr getta, w którym wystawiono 120 spektakli. Po odzyskaniu przez Litwę niepodległości, dzień likwidacji Wielkiego Getta (23. września) został ogłoszony dniem ofiar ludobójstwa na narodzie żydowskim.

9. Pomnik Cemacha Szabada (ul. Rūdninkų)
Cemach Szabad (1864–1935) to postać legendarna. Lekarz z wykształcenia, działał na różnych polach: dobroczynności (był jednym z szefów towarzystwa pomocy dla uciekinierów wojennych), propagowania zdrowego stylu życia (założył towarzystwo zdrowotne „Oze” w Wilnie), szkolnictwa i nauki (działal w centralnej organizacji szkół żydowskich; był jednym z inicjatorów YIVO – Żydowskiego Instytutu Naukowego), był też społecznikiem (wraz z J. Wygodzkim odbudował żydowską wspólnotę w Wilnie) i publicystą (organizował i redagował wydawnictwa w j. jidysz).

10. Wileńska synagoga chóralna (ul. Pylimo 39)
Synagoga, w stylu maurańskim, z miejscami dla kobiet i pomieszczeniami chóru na I piętrze, otwarto w 1903 r. podczas żydowskiego święta Nowego Roku (arch. Dawid Rozenhaus). To jedyna świątynia – z ponad 100 synagog i domów modlitwy w przedwojennej Wilnie – która przetrwała II wojnę światową. Warto wspomnieć, że z Wilna wywodziło się wielu znanych na świecie

kantorów. Dziś w tej synagodze Żydzi mogą codziennie gromadzić się i modlić zgodnie z tradycją misnagdim.

11. Centrum Tolerancji (Tolerancijos centras, ul. Nau-garduko 10/2)
Tel.: +370 5 231 2357, godziny otwarcia: I–IV 10.00–18.00, VII 10.00–16.00
Z końcem XIX w. w tym budynku Towarzystwo Jadalodajni dla Ubogich Żydów uruchomiło zakład zbiorowego żywienia, który wydawał posiłki jeszcze w czasie I wojny światowej. Od 1918 roku były tu pomieszczenia profesjonalnego teatru żydowskiego, a od 1930 r. działało kino „Muza”. W 1989 r. budynek przekazano Państwowemu Muzeum Żydowskiemu im. Gaona, a w 2001 r. rozpoczęło tu działalność Centrum Tolerancji, które organizuje wystawy oraz kulturalne i polityczne spotkania.

12. Pierwsza siedziba YIVO (Żydowskiego Instytutu Naukowego, ul. Basanavičiaus 16)
W 1925 r. Max Weinreich w jednym z mieszkań w tym budynku ułokował siedzibę YIVO. Instytut szybko stał się największą żydowską organizacją naukową na świecie. Członkami honorowymi rady Instytutu byli koryfeusze nauki: A. Einstein, Z. Freud, E. Bernstein i in.). YIVO położył ogromne zasługi dla rozwoju filologii jidysz oraz dla ochrony dziedzictwa Żydów wschodnioeuropejskich. Po likwidacji YIVO w czasie II wojny światowej, główną siedzibę Instytutu przeniesiono do Nowego Jorku.

13. Pomnik i muzeum w Ponarach (ul. Agrastų 15)
Tel.: +370 5 260 2001, godziny otwarcia: VII–IV 9.00–17.00
W lesie ponarskim hitlerowcy dokonywali masowych egzekucji w latach 1941, 1943 i 1944. W dziesiątkach dołów i dwóch rowach leży ciała większości Żydów wileńskich. Dzisiaj jest tutaj muzeum i pomnik ku czci zamordowanych.

14. Cmentarz żydowski (ul. Sudėvės kelio). Najważniejszym miejscem na cmentarzu jest grób Gaona Wileńskiego. Pochowano tu wielu znanych działaczy żydowskich. Cmentarz jest czynny także dzisiaj.

15. Cmentarz żydowski (ul. Olandų). Nekropolia jest miejscem spoczynku żydowskich działaczy społecznych i religijnych.

16. Budynek przy ul. Rūdninkų 8. W pierwszej połowie XX w. działały tu różne organizacje żydowskie (gimnazjum, instytut muzyczny), a w czasie okupacji niemieckiej – rada Wielkiego Getta (Judenrat).

17. Budynek przy ul. Vilniaus 25 uczył się wirtuoz skrzypiec Jascha Heifetz. W domu przy Vilniaus 27 mieszkał działacz społeczny i polityk dr Nachman Rachmiliewicz.

18. Drukarnia Rommów (ul. A. Strazdelio 1). Spod pras drukarni w latach 1900–1940 wyszło ponad 100 tytułów w j. jidysz i hebrajskim. W XIX w. ukazało się tu Pismo Św., rozpoczęło też druk Talmudu.

19. Budynek przy ul. Karmelitų 5. W 1920 r. w tym domu mieszkał poeta żydowski Mosze Kulbak, opiewający w swych wierszach Wilno.